

A küldetés stációi

Simon Sándor műveinek végső kicsengése minden esetben a nagy jövőjű alkotóra figyelmeztet, bár művészetét ma még bizonyos szakmai ismeretek hiánya teszi egyenetlenné. Ez a kettősség pontosan azért válik nyilvánvalóvá Simon egyes munkáiban, mert a „finalitás“ viszont egyértelműen az evilági dolgok legbensőbb tükörképét látnoki megszállottsággal megörökítő elhivatott alkotót jelzi. Mint jelenség figyelemreméltónál jóval több, ha egy, a húszas éveit taposó fiatal művész kiállítása a modern művészet sorskérdéseinek való eltöprengésre készítet. A „rendhagyó“ műveknek olyan seregszemléje, mely szakít az agyonobjektívizáló protokollközöny „RENDJÉVEL“, figyelmeztet, hogy minél nyilvánvalóbb az alkotó szubjektum mindent maga képére formáló hite, annál magasabb szinten fogalmazza képpé a valóság általános igazságait. Hihető-e, hogy a nekrológ-verset író Juhász Ferenc „csak“ az anyát gyászolja, s milliárd színű végtelen osztódásban lévő költői univerzumának dimenziói nem az EGÉSZre szabottak? Másutt ugyancsak ő írja: „Elöl a Király megy, s utána Mind a Nép, kocognak, ügetnek ott a zöld vadonban merengve. Elöl a Zöld Béka-Szív-Csillag lobog nehéz vas-szelvény-öltözetlovon. Ó világít.“ Tudjuk: elsősorban nem azért érdekes e vers, mert a lóháton ülő költő-önarckép eszköztárának minden csillogó kellékét felvonultatva sajátosra sajátost halmoz, hanem azért, mert a maroknyi csapat élén a költő-vezér kocog, s e kis csapat nem más, mint a költő népe, nemzete.

Világos tehát, hogy ez a módszer éppen azért tudja a dolgok objektív vonatkozásait megdöbbenően felnagyítva emberközébe hozni, mert a valóság-elemek, melyekből építkezik, művészi megmódozásukban különössé teszi, hallatlan festői plaszticitással elszubjektíválja.

Nem nehéz felismerni a Simon grafikája és az idézett költészet közötti módszerbeli hasonlatosságot: az előbbi is, az utóbbi is hihetetlen asszociációs készséggel kapcsolja össze a szerteburjánzó képzetek fantasztikummal határos halmazát. Gondolom, művészetteremtő pszichés állapotuk határeset — alkotáslélektani tanulmányt érdemel.

A Korunk Galériában kiállított rajzok java része fekete—fehér, kisebb hányada vitroszerűen kezelt, az osztrák Klimmt-i szecesszióra emlékeztető kifestett rajz. Mindkettőre egyformán jellemző a formai és szellemi — világteremtő — erő; a víziókban rögzítendő határtalan képzelet az alkotói szuggesztió rendkívül magas fokát eredményezi. Mitől víziószerűek ezek a képek? Attól, hogy a művész kimeríthetetlen fantáziával és belső sugallattal alakítja „saját képére“ a tárgyi világ megszámlálhatatlan elemét, tölti fel ezeket megszállottságának jelentéstartalmaival. Atlényegítő képessége csodálatra méltó! Világának tárgyai bármily kicsinyek is, egy látomás-képarcitektúra mágikus erejű építőkövei. Mesterségbeli bravúr, ahogyan ezeket a részleteket nagy dekoratív egységekbe foglalja, és még ha türelmet parancsolóan is, de olvashatóvá teszi. Érdeme, hogy a képzethalmozás ellenére szilárd és áttekinthető kompozíciót hoz létre.

Tematikája az EGÉSZről beszélni, hiszen akár aktot rajzol, vagy portrét fest, ábrázolatának főszereplője mindig az életérzés. Közlendője mondhatnám maga a „gondolatiság“, ez a plasztikai jelekbe sűrített „dolgokföltöttiség“.

Az élmény interiorizálásának kivételes képességét jelzi, hogy ha nem is közvetlen tükrözés, amit művel — idegizgalmában, álomszövéseben, ahogyan jó ezt mondani, „tematikus“.

Stílusa, mert igenis, ifjú kora ellenére létezik, mint már jeleztem, a szecesszióval rokonítja. Bevallása szerint nem tudatos beépítése ez régmúlt formuláknak: gondolom, a folyondárként egymásba ivelő-kapaszkodó formavilág, a fényekkel, indákkal átszőtt női testek annak a gondolkodásbeli, módszerbeli magatartásnak folyományai, mely a valóságot átrendezve-respektáló, századunkbeli különböző irányzatokból ismeretes. Simon tájékozódását stílustörténetileg oda kell

sorolnunk, ahol a „szürrealizmus“, „szürnaturalizmus“, „mágikus realizmus“ stb. teljesíti ki a századforduló végtelenen elszubjektíválódott képzőművészetének a realitáktól igazán elszakadni sohasem akaró (vagy nem tudó) irányzatait.

Szólunk kell képei láttán a művészegről, az alkotás manapság oly problematikus vetületéről. A reneszánszban s az utána következő nagy korszakokban nem jelentett ez problémát: kötelező velejárója volt a műnek, elsősorban a remekműnek. Emellett számos példáját ismerjük annak, hogy a szellem rovására történő formai cizellálás nem XX. századi találmány: fényes külsőben pompázó sekélyes gondolatban bővelkedik a művészettörténeti múlt is. Természetesen más-más indítékból fakadóan. Ami dicséretes Simon esetében, az, hogy műgondja témaeredetű, a megmunkálás — enyhén szólva — minuciózussága magának a megmunkálásra kiszemelt tárgynak etikumát, esztétikumát jelzi. El sem képzelhető egy slendrián Simon-rajz, hiszen az már nem volna ő; eszméi ehhez, csakis ehhez a letéhez kötődnek. Ez mondható el műveiről általában, eltekintve attól a néhánytól, melyben a formai találekonyosság s a műgond kellő tartalmi indíték hiányában „mutatványnyá“ válik.

Befejezésül pedig írjam ide, mit tartok a simoni jelenségben, képestől-embe-restől, a legvonzóbbnak. Az alkotó szenvedélyt, mely áthatja létezésének minden percét, s ez neki oly természetes, mint másnak az éhség. Számára a „művészsors“: vállalás, nem póz, hanem következmény. Halk szavú lényének legrejtettebb zúgából fakadó félelmetes erejű meggyőződés mércéjén a valóság jól-rosszul, de mindig megméri. Ez az ember hírnöknek született, és bizonytalán végig fogja járni küldetésének stációit.

Tóth László

Fémbe kalapált líra

Jó esztendeje, hogy Veress Zoltán a *Korunk* szerkesztőségében rámkérdezett: — Na és mit csinál Udvarhelyen Dénes Sándor? — Nem ismervén a kérdezettet, nem tudtam kielégíteni érdeklődését. Pár hónappal később, amikor szóról szóra megismétlődött a jelenet, visszakérdeztem, hogy kicsoda is ez a Dénes Sándor. Meglepett a válasz érzelmi telítettsége. Különösen azért, mert Veress nem tartozik a könnyen lelkesedő barátaim közé, s mégis valóságos odát zengett a Székelyudvarhelyen élő fiatal ötvösművészről. Újabb hónapok teltek el, amíg megismertem a tölem mindössze pár száz méternyire lakó fiatalembert és vörös- meg sárgarézből készült munkáit. És azóta én kérdezem hasonló érzelmi telítettséggel barátaimat, hogy ismerik-e Dénes Sándor ötvösmunkáit.

A válaszok különbözők. Még elég sokan fogadják csodálkozva lelkesedésemet, noha egyre többen bólintanak egyetértően. A Hargita megyei képzőművészek például — a megyei tárlatokon szereplő művei révén — ismerik, a Kolozs megyeiek jó része is tud róla, a *Korunk* Galériában 1976 őszén rendezett nagyszerű egyéni kiállítása jóvoltából.

Dénes Sándor sajátos életútja magyarázza művészi érettségéhez mérten feltűnően nagyfokú ismeretlenségét. Nem végzett ugyanis főiskolát — ugyan hol tanulhatott volna minálunk ötvösséget? —, így hát első próbálkozásait, inaséveit nem követték-követhették figyelemmel a vele egyivású pályatársak, s közvetítésükkel képzőművészeink univerzitása. A sors mindössze kilenc hónapnyi időt mért ki számára az ötvösség mesterségbeli részének elsajátítására, azóta — évek óta — a maga erejére és leleményességére utalva dolgozik.

Természetesen, kényérkereső munkája mellett, szabad idejében. Az is természetes, hogy minden szabad idejében. Mert ennyire telített és érett műalkotások „termeléséhez“, mint amilyenek Dénes Sándor falitálcái, tálcái, plakettjei, fémkompozíciói, nemcsak ihletettség és mesterségbeli biztonság, hanem nagyon sok és intenzív munka, tehát sok idő is szükséges.

És ez a mindössze huszonnyolc esztendő „vidéki“ ötvös, a sikerélmény ajzó hatását éveken át nélkülözve, konok kitartással dolgozott. Némi megszállottság is kellett ahhoz, hogy egy — falusi vegyeskereskedések kirakatainak díszítéséből élő — fiatalember hónapokon-éveken át minden szabad idejét vörös- és sárgaréz lemezek kalapálására meg az ehhez a munkához szükséges szerszámok készítésére fordítsa. De a műélvezőt ma — s az utókort majdan — minden bizonytalán nem

ezek a körülmények, nem az alkotóművész viszonyai, hanem mindeme vajúdás eredményei érdeklik. Nos ezek, Dénes Sándor ötvösmunkái teljes mértékben megérdemlik a szépet kedvelő nagyközönség figyelmét.

Ennek az egyelőre alig két tucatnyi ötvöstárgynak közös esztétikai sajátossága a részletek és az egész harmóniája, amelyet hangsúlyoz a többnyire szigorúan szimmetrikus komponálási mód. Versek vagy zeneművek befejezettségét juttatják eszünkbe „DS“ egyetlen példányban készülő tálai és plakettjei. A gondos-pontos megmunkálás, a fémfelület „természetes“ szépségének erőteljes hangsúlyozása az effajta műalkotások kodifikált követelménye. Nos, az udvarhelyi ötvösművész szigorúan eleget tesz az anyag és a műfaj törvényeinek.

Motívumvilága sokrétű, de sohasem hat eklektikusnak, mert mindegyik elemét sikerült egyéni mondandója szoiगतatába állítania. (Az eddigi ismeretlenség talán előnnyel is járt: csak érett és egyénisége jól fölismerhető jeleit viselő alkotásait láthatjuk!) Gonddal válogatott, aztán egygyéjűtött motívumvilágának elemeit állandóan bővíti, gazdagítja. Megfigyelhetjük közöttük a távoli, az antik és keleti kultúrák visszhangjait csakúgy, mint az egyetemes kortárs művészet néhány eredményét. A hieroglifekre vagy asszír domborművek részleteire utaló absztrakt formák jól megférnek az ősi tarsolylemezek palmettás elemeivel vagy a középkori — ókeresztény vagy reneszánsz —, sőt hindu szimbólumokkal is. Ady-plakettje és a finommivű *Káosz IV.* című tálacskája a századforduló művészi ízlését idézi, más kompozíciói pedig az ugyancsak nagyon sok forrásból táplálkozó magyar díszítőművészetet.

Meglepően sokféle hatást sikerült tehát sajátosan egyénivé asszimilálnia Dénes Sándornak. Indulása ezért is a kifáradás, az ellankadás nélküli folytatás reményével kecsegtet.

Katona Ádám

Tűnődés egy könyv olvasása közben

Mikor is hallottam először ezt a történetet? Bármennyire igyekszem lehetolni emlékezetem elhagyott tárnáiba, az emlékrög immár nem akar előkerülni. Talán nénem olvasta fel nekem óvodáskoromban, ő ugyanis már iskolába járt, én pedig odakönyökölttem a kis asztalka szélére, a konyha sarkában, és figyeltem a hamelni patkányfogó csodálatos történetét...

Kányádi Sándor erdélyi szász népköltészeti fordításgyűjteményének (*Egy kis madárka ül vala — Es sass ein klein Waldvögelein.* Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1977) előszavában említi ezt a legendát, amely szerint a patkányoktól ellepett Hameln városatyái nagy árat ígérnek egy talpraesett legénynek a vésztől való megszabadítás fejében, ám megfizetni nem tudják, s ezért a legény rejtett földalatti utakon elcsalogatja a város gyermekeit bűvös sípja hangjaival, mint korábban a patkányokat, „de nem a Weser vizébe, hanem Erdélybe, hogy itt fölserkenvén, virágzó falvakat, városokat építsenek“.

Később, iskoláskoromban bizonyára már nekem is el kellett mondanom a brassói Fekete-templom tövében húzódó ódon épület öles falú termében ezt a „mesét“, amelyről csak később tudtam meg, hogy a hazai százok eredetlegendája. S olvastuk, szavaltuk, énekeltük azokat a verseket, népdalokat Lang tanító úr szigorú felügyelete alatt, amelyek a messzi földről ide bevándorolt németajkúak hosszú történetének egy-egy pillanatát is magukban foglalták.

De mit jelenthet ez a vers- és dallamvilág azoknak, akik most először találkoznak vele, s gyermekkorukban nem mondogatták, dúdolgatták azt, hogy „... Ze Kriune, ze Kriune, viurm Borjerdiur, / do stängd en gränj lanjd derviur...“, mint talán a negyvenes évek elején a brassói német kisiskolások, akik a Lópiac felső végében épült lánygimnázium kapuja mellett álló, óriás törzsű-lombú fa alatt hazafelé menet meg-megálltak, s hárman-négyen kézenfogva is alig tudták körülölelni? Egy mai romániai magyar költő preferenciális választása, egyedi gesztusa marad-e ez a kötet, vagy pedig elérheti — fordítója szándéka szerint — azt a célját, hogy „hátha a manapság a népi kultúra, nevezetesen a folklór felé tájékozódó, zenélő kedvű ifjúság — elsősorban a magyar ifjúságra gondolunk — kedvet kapna egy-két dallam továbbdalolására, ily módon ez a kiadvány sem holmi porodásra ítélt letudás, hanem élő valami lehetne“?

Kérdőjelekkel megtűzdelt szubjektív tünődések közepette maga a kötet ad választ, elolvasása után. S ekkor már kérdőjelek helyett felkiáltójellel mondhatjuk: ilyen közelségbe hozóan, ilyen érthető-élvezhető formában csakis az a költő magyarríthatta ezeket a szász népdalokat, aki saját népének versvilágában mindenütt otthon van, minden ritmusát, fordulatát, szavát érzi, s ezért akkor is azonos értékűt ad fordításaiban, amikor voltaképpen itt-ott eltér az eredeti szövegétől, sőt e „hamisítás“ révén azzal ajándékoz meg bennünket, ami egyedül teszi indokoltá vállalkozását: *szép magyar verssel*. Kányádi a legnehezebbre vállalkozott: egy másik nemzetiség szellemi és érzésvilágát tolmácsolja úgy, hogy ez nemcsak fülünkben, de lelkünkben is rokoni hangokat ébresszen, hogy úgy érezzük — ez a miénk. Mert ki mondaná, hogy nem eredeti gyűjtésből való ez a népdal:

*mit adjunk a lányra mit adjunk mit adjunk
nyilj ki rózsá nyilj
új inget hímeset
nyilj ki rózsá nyilj*

*mit adjunk a lányra mit adjunk mit adjunk
nyilj ki rózsá nyilj
szép szoknyát rakottat
nyilj ki rózsá nyilj*

*mit adjunk a lányra mit adjunk mit adjunk
nyilj ki rózsá nyilj
új kötényt csipkésset
nyilj ki rózsá nyilj*

*mit adjunk a lányra mit adjunk mit adjunk
nyilj ki rózsá nyilj
szép pártát gyöngyöset
nyilj ki rózsá nyilj*

*mit adjunk a lányra mit adjunk mit adjunk
nyilj ki rózsá nyilj
új cipőt fényeset
nyilj ki rózsá nyilj*

*mit adjunk a lányra mit adjunk mit adjunk
nyilj ki rózsá nyilj
szép övet ékeset
nyilj ki rózsá nyilj*

Vagy a kötet címadó dala:

*egy kis madárka ül vala
a zöld fenyőfaágon
és zengé kedves énekét
a téli éjszakában*

*tartsd meg aranyod selymed is
nem hallasz többet engem
madár vagyok belőlem dalt
az ég se kényszergessen*

*csak énekelj csak énekelj
te kedves vadmadárka
két szárnyad én kihimezem
selyemmel sárárannyal*

*ó szállj alá a völgybe le
a dér hogy meg ne essen
a dér belep a dér hideg
a nap majd fölengesztel*

Ezeket a fordításokat olvasva, mintha saját folklórunk új kincsei kerülnének eléink, olyanok, amelyeket még nem fedeztünk fel, nem hallottunk, pedig léteztek már valahol, feltáratlanul. S ez a kötet legnagyobb érdeme: a váratlan felfedezés örömeivel ajándékoz meg. Hűség és rokonítás ötvözésével szolgálja azt az ügyet, amelyet a fordító így fogalmaz meg, székeljudvarhelyi református kollégiumbeli tanárának hajdani szavait idézve: „Századok óta együtt élünk, együtt kell élnünk, meg kell tanulnunk egymás nyelvét, hogy megismerhessük egymás kultúráját, hogy minél hosszabb ideig békeességben éljünk ezen a földön.“

Ritók János